

Kurzus kódja(i): FLM-272.07

Kurzus címe: Klasszikus amerikai gengszterfilm

Tanár neve: Pápai Zsolt

Kurzus időpontja, helye: kedd 12:30-14:00 -135

Kurzus típusa: szeminárium

Kurzus leírása: A gengszterfilm egyszerre hajtja túl a klasszikus elbeszélésmód és hősábrázolás direktíváit, illetve kérdőjelezi meg azokat, ezért felettébb alkalmas a tömegfilmek és általában a műfajosság sajátosságainak vizsgálatára. A kurzus a műfajelméleti fejtegetéseken túl intézménytörténeti, politikátörténeti és társadalomtörténeti aspektusból veszi nagyító alá a gengszterfilm műfaját, kitüntetett figyelmet fordítva arra a kérdésre, hogy mennyiben tekinthető a zsáner a modern film előzményének.

A kurzus során a gengszterfilm klasszikus korszakát vizsgáljuk, a szórványos némafilm előzmények feltárása után elsősorban az 1930-as évek tendenciáira koncentrálnak. Nem egyszerűen filmelemzések következnek egymás után, hanem a változások, trendek általános irányelveit kutatjuk, és megismerkedünk a gengszterfilm néhány reprezentáns alműfajával is.

Az egyes témák nem feltétlenül másfélórára szabottak: lesznek olyanok, melyekkel többet, és lesznek, melyekkel kevesebbet foglalkozunk.

Minden témához egy-egy film tartozik, melyek ismerete **nélkülözhetetlen** a szemináriumon elhangzottak követéséhez.

Témák

- 1. A mozgóképi gengszterfigura kultúrtörténeti felmenői. A műfaj hajnala: némafilm változatok. Gengszterfilm és melodráma**
- 2. A gengszterfilm műfajának „definiálása”**
- 3. A műfaj népszerűségének okai. A klasszikus gengszterfilm megszületésének társadalom-, gazdaság- és intézménytörténeti okai. Bűnábrázolás és társadalomkritika**
- 4. A gengszterfilm ikonográfiája. A klasszikus gengszterfilm világképe**
- 5. Gengszterfilm és modernitás. A nagyváros helye és szerepe a gengszterfilmekben. A klasszikus elbeszélésmód módosulásai a gengszterműfajban. Gengszterfilm és kevert hangnem**
- 6. A gengszterfilm hőse. A gengszter mint tragi(komi)kus hős. Gengszterfilm és vígjáték**
- 7. „Pre-code”- és „post-code”-gengszterfilm. A cenzúra az 1934-es cezúra előtt és után**
- 8. A műfaj klasszikus alakváltozatai: ’G-Men’-filmek, ’female-gangster’**
- 9. A ’rural gangster’-film. Gengszterfilm és western**
- 10. Menekülő szerelmesek (’lovers-on-the-run’ vagy ’criminal couple’)**
- 11. A gengszternoir hajnala**
- 12. Rokonműfaj: a börtönfilm és a „chain gang”-film a harmincas–negyvenes években**

Kurzus teljesítésének követelményei: A félév végén (az utolsó órán) zárthelyi dolgozatot kell írniuk a hallgatóknak, melyen az órákon elhangzott információkra és a kötelező filmekre kérdezek rá. Valamennyi hallgatónak kell továbbá egy-egy negyedórás prezentációt tartani. Három hiányzás megengedett, ennél több hiányzás esetén a kurzus nem teljesíthető.

Elsajátítandó kompetenciák és módszerek A kurzus elsődleges célja, hogy a hallgatók megismerkedjenek a tömegfilmek elemzésének néhány szempontjával.

Kötelező / ajánlott filmek: **1. A mozgóképi gengszterfigura kultúrtörténeti felmenői. A műfaj hajnala: némafilm változatok. Gengszterfilm és melodráma**
Kötelező filmek: Griffith: *The Musketeers of Pig Alley* (1912; kisjátékfilm); Sternberg: *Underworld* (1927)

Kiváltképpen ajánlott: Walsh: *Regeneration* (1915)
Ajánlott: Worsley: *The Penalty* (1920); Hillyer: *The Shock* (1923); Keaton: *The High Sign* (1921); Fejős: *Broadway* (1929); Bacon: *Marked Woman* (1937); Van Dyke: *Manhattan Melodrama* (1934)

2. A gengszterfilm műfajának „definiálása”

Kötelező film: Milestone: *The Racket* (1928)
Kiváltképpen ajánlott: Browning: *Outside the Law* (1920)
Ajánlott: Mayo: *Black Legion* (1937); Curtiz: *Angels with Dirty Faces* (1938); Wyler: *Dead End* (1937)

3. A műfaj népszerűségének okai. A klasszikus gengszterfilm megszületésének társadalom-, gazdaság- és intézménytörténeti okai. Bűnárbrázolás és társadalomkritika

Kötelező film: LeRoy: *Little Caesar* (1931)
Kiváltképpen ajánlott: Hill: *The Secret Six* (1931)
Ajánlott: Sternberg: *Thunderbolt* (1929); Mayo: *The Doorway to Hell* (1930); Mamoulian: *City Streets* (1931); Green: *Smart Money* (1931)

4. A gengszterfilm ikonográfiája. A klasszikus gengszterfilm világgépe

Kötelező film: Wellman: *The Public Enemy* (1931)
Kiváltképpen ajánlott: Wellman: *The Hatchet Man* (1932)
Ajánlott: West: *Alibi* (1929); Brabin: *The Beast of the City* (1932); Hathaway: *Kiss of Death* (1947)

5. Gengszterfilm és modernitás. A nagyváros helye és szerepe a gengszterfilmekben. A klasszikus elbeszélésmód módosulásai a gengszterműfajban. Gengszterfilm és kevert hangnem

Kötelező film: Hawks: *Scarface* (1932)
Kiváltképpen ajánlott: Bacon: *Invisible Stripes* (1939)
Ajánlott: Heisler: *The Glass Key* (1942); Coen: *Miller's Crossing* (1989); DePalma: *Scarface* (1983); Tarantino: *Pulp Fiction* (1994)

6. A gengszterfilm hőse. A gengszter mint tragi(komi)kus hős. Gengszterfilm és vígjáték

Kötelező film: Capra: *Lady for a Day* (1933)
Kiváltképpen ajánlott: Del Ruth: *The Little Giant* (1933)
Ajánlott: Del Ruth: *Lady Killer* (1933); Ford: *The Whole Town's Talking* (1935); Bacon: *A Slight Case of Murder* (1938); Bacon: *Larceny, Inc.* (1942); Scorsese: *Mean Streets* (1973); May: *Mikey and Nicky* (1976); Toback: *Fingers* (1978); Newell: *Donnie Brasco* (1997); Coen: *Miller's Crossing* (1989)

7. „Pre-code”- és „post-code”-gengszterfilm. A cenzúra az 1934-es cezúra előtt és után

Kötelező film: Walsh: *The Roaring Twenties* (1939)
Kiváltképpen ajánlott: Brown: *Blood Money* (1933)
Ajánlott filmek: Roberts: *The Story of Temple Drake* (1933); De Mille: *This Day and Age* (1933); Leisen: *Four Hours to Kill!* (1935); Santell: *Winterset* (1936); Ludwig: *The Last Gangster* (1937); Bacon: *San Quentin* (1937)

8. A műfaj klasszikus alakváltozatai: 'G-Men'-filmek, 'female-gangster'

Kötelező film: Keighley: *'G' Men* (1935)
Kiváltképpen ajánlott: Keighley: *Bullets or Ballots* (1936)
Ajánlott: Ruben: *Public Hero # 1* (1935); Wood: *Let 'em Have It* (aka *False Faces*) (1935); Hall: *I Am The Law* (1938); Roberts – Florey: *Lady Gangster* (1942)

9. A 'rural gangster'-film. Gengszterfilm és western

Kötelező film: Mayo: *The Petrified Forest* (1936)
Kiváltképpen ajánlott: Nosseck: *Dillinger* (1945)
Ajánlott: Walsh: *Colorado Territory* (1949); Siegel: *Charley Varrick* (1973); Corman: *Bloody Mama* (1970); Altman: *Thieves Like Us* (1973)

10. Menekülő szerelmesek ('lovers-on-the-run' vagy 'criminal couple')

Kötelező film: Lang: *You Only Live Once* (1937)

Kiváltképpen ajánlott: Lewis: *Gun Crazy* (1950)

Ajánlott: Mann: *Raw Deal* (1948); Ray: *They Live by Night* (1949); Feist: *Tomorrow is Another Day* (1951); Witney: *The Bonnie Parker Story* (1958); Penn: *Bonnie és Clyde* (1967); Kastle: *The Honeymoon Killers* (1969); Malick: *Badlands* (1973); Peckinpah: *The Getaway* (1972); Hough: *Dirty Mary Crazy Larry* (1974); Stone: *Natural Born Killers* (1994)

11. A gengszternoir hajnala

Kötelező filmek: Walsh: *High Sierra* (1940)

Kiváltképpen ajánlott: Tuttle: *This Gun for Hire* (1942)

Ajánlott filmek: Siodmak: *The Killers* (1946); Wiles: *The Gangster* (1947); Negulesco: *Nobody Lives Forever* (1946); Lang: *The Big Heat* (1953); Lewis: *The Big Combo* (1955); Lerner: *Murder by Contract* (1958); Baron: *Blast of Silence* (1961); Siegel: *The Killers* (1964)

12. Rokoműfaj: a börtönfilm és a „chain gang”-film a harmincas–negyvenes években

Kötelező film: LeRoy: *I Am a Fugitive from a Chain Gang* (1932)

Kiváltképpen ajánlott: Dassin: *Brute Force* (1947)

Ajánlott: Hill – Wing: *The Big House* (1930); Hawks: *The Criminal Code* (1931); Curtiz: *20,000 Years in Sing Sing* (1932); Keighley: *Each Dawn I Die* (1939); Frankenheimer: *Birdman of Alcatraz* (1962); Rosenberg: *Cool Hand Luke* (1967); Forman: *One Flew Over the Cuckoo's Nest* (1975); Schaffner: *Papillon* (1973); Parker: *Midnight Express* (1978)

Kötelező / ajánlott irodalom: Kötelező irodalom:

Király Jenő: *A film szimbolikája. III/1. A kalandfilm formái*. Kaposvár–Budapest: Kaposvári Egyetem Művészeti Kar Mozgóképkultúra Tanszék – Magyar Televízió Zrt., 2010. pp. 404–430.

Hardy, Phil: Bűnügyi filmek. In: *Oxford Filmenciklopédia* (szerk. Nowell-Smith, Geoffrey). Budapest: Glória, 1998. pp. 314–322.

Pápai Zsolt: Törpe cézárok. Elfeledett klasszikus gengszterfilmek. *Filmvilág* (2012) no. 10. pp. 16–20.

Pápai Zsolt: *El nem csókolt csókok. Magyar film noir és melodráma 1*. Budapest: MMA Kiadó, 2024. pp. 51–61.

Ajánlott irodalom:

1. A mozgóképi gengszterfigura kultúrtörténeti felmenői. A műfaj hajnala: némafilmes változatok. Gengszterfilm és melodráma

Sarris, Andrew: Big Funerals: The Hollywood Gangsters, 1927–1933. In: *Gangster Film Reader* (eds. Silver, Alain – Ursini, James). New Jersey: Limelight Editions, 2007. pp. 85–96.

Shadoian, Jack: *Dreams and Dead End. The American Gangster Film*. Oxford–New York: Oxford University Press, 2003 (second ed.). pp. 3–28.

Skal, David J.: *The Monster Show. A Cultural History of Horror*. London: Plexus, 1993. pp. 63–79.

2. A gengszterfilm műfajának „definiálása”

Shatz, Thomas: *Hollywood Genres. Formulas, Filmmaking, and the Studio System*. Boston–Burr Ridge–Dubuque–Madison–New York–San Francisco–St. Louis: McGraw-Hill, 1981. pp. 81–110.

Warshow, Robert: The Gangster As Tragic Hero. In: *Gangster Film Reader* (eds. Silver, Alain – Ursini, James). New Jersey: Limelight Editions, 2007. pp. 11–16.

3. A műfaj népszerűségének okai. A klasszikus gengszterfilm megszületésének társadalom-, gazdaság- és intézménytörténeti okai. Bűnábrazolás és társadalomkritika

Kaminsky, Stuart M.: *Little Caesar and Its Role in the Gangster Film Genre*. In: *Gangster Film Reader* (eds. Silver, Alain – Ursini, James). New Jersey: Limelight

Editions, 2007. pp. 47–63.

Langford, Barry: *Film Genre Hollywood and Beyond*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2005. pp. 132–147.

Krutnik, Frank: The Gangster Film. In: *In a Lonely Street. Film noir, genre, masculinity*. London–New York: Rutledge, 1991. pp. 197–202.

4. A gengszterfilm ikonográfiája. A klasszikus gengszterfilm világképe

Király Jenő: *Frivol múzsa. A tömegfilm sajátos alkotásmódja és a tömegkultúra esztétikája*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1993. pp. 367–378.

McArthur, Colin: Iconography of the Gangster Film. In: *Gangster Film Reader* (eds. Silver, Alain – Ursini, James). New Jersey: Limelight Editions, 2007. pp. 39–44.

Shadoian, Jack: *Dreams and Dead End. The American Gangster Film*. Oxford–New York: Oxford University Press, 2003 (second ed.). pp. 50–61.

5. Gengszterfilm és modernitás. A nagyváros helye és szerepe a gengszterfilmekben. A klasszikus elbeszélés mód módosulásai a gengszterműfajban. Gengszterfilm és kevert hangnem

Mason, Fran: *American Gangster Cinema. From Little Caesar to Pulp Fiction*. London–New York: Palgrave Macmillan, 2002. pp. 5–30.

Bordwell, David: *Elbeszélés a játékfilmben*. Budapest: Magyar Filmintézet, 1996. pp. 169–216.

Burch, Noël: A véletlen és funkciói. In: *A kortárs filmelmélet útjai* (szerk. Vajdovich Györgyi). Budapest: Palatinus, 2004. pp. 229–248.

Pápai Zsolt: *Hollywoodi Reneszánsz. Formatörténet és európai hatáskapcsolatok a hatvanas–hetvenes években*. Budapest: Gondolat, 2020. pp. 469–491.

Thompson, Kristin – Bordwell, David: *A film története*. Budapest: Palatinus, 2007. pp. 314–315. és p. 391.

Gronstad, Asbjorn: *Transfigurations. Violence, Death and Masculinity in American Cinema*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2008. pp. 97–115.

6. A gengszterfilm hőse. A gengszter mint tragi(komi)kus hős. Gengszterfilm és vígjáték

Erickson, Glenn: I Am Cody Jarrett, Destroyer of Worlds. In: *Gangster Film Reader* (eds. Silver, Alain – Ursini, James). New Jersey: Limelight Editions, 2007. pp. 135–152.

Király Jenő: *Frivol múzsa. A tömegfilm sajátos alkotásmódja és a tömegkultúra esztétikája*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1993. pp. 378–381.

7. „Pre-code”- és „post-code”-gengszterfilm. A cenzúra az 1934-es cezúra előtt és után

Manchel, Frank: Post-Code Gangster Movies. In: *Gangster Film Reader* (eds. Silver, Alain – Ursini, James). New Jersey: Limelight Editions, 2007. pp. 97–105.

Maltby, Richard: Cenzúra és önszabályozás. In: *Oxford Filmenciklopédia* (szerk. Nowell-Smith, Geoffrey). Budapest: Glória, 1998. pp. 241–255.

8. A műfaj klasszikus alakváltozatai: 'G-Men'-filmek, 'female-gangster'

Pápai Zsolt: Szolgáló és védő gengszterek. *Filmvilág* (2013) no.3. pp. 34–37.

9. A 'rural gangster'-film. Gengszterfilm és western

Munby, Jonathan: *Public Enemies, Public Heroes. Screening the Gangster from Little Caesar to Touch of Evil*. Chicago–London: The University of Chicago Press, 1999. pp. 151–156.

Mason, Fran: *American Gangster Cinema. From Little Caesar to Pulp Fiction*. London–New York: Palgrave Macmillan, 2002. pp. 39–47.

10. Menekülő szerelmesek ('lovers-on-the-run' vagy 'criminal couple')

Brook, Vincent: *Driven to Darkness. Jewish Émigré Directors and the Rise of Film Noir*. New Brunswick, New Jersey–London: Rutgers University Press, 2009. pp. 90–94.

Corrigan, Timothy: *A Cinema without Falls. Movies and Culture after Vietnam*. New Brunswick, New Jersey: Rutgers University Press, 1991. pp. 143–153.

Shadoian, Jack: *Dreams and Dead End. The American Gangster Film*. Oxford–New York: Oxford University Press, 2003 (second ed.). pp. 131–144. és 244–253.
Gunning, Tom: *The Films of Fritz Lang: Allegories of Vision and Modernity*. London: British Film Institute, 2006. pp. 235–260.

11. A gengszternoir hajnala

Durgnat, Raymond: Paint It Black: The Family Tree of the Film Noir. In: *Film Noir Reader* (eds. Silver, Alain – Ursini, James). New Jersey: Limelight Editions, 1996. pp. 37–51.

Silver, Alain: The Gangster and Film Noir: Themes and Style. In: *Gangster Film Reader* (eds. Silver, Alain – Ursini, James). New Jersey: Limelight Editions, 2007. pp. 291–322.

Jarvie, Ian: Knowledge, Morality, and Tragedy in *The Killers* and *Out of the Past*. In: *The Philosophy of Film Noir* (ed. Conrad, Mark T.). Lexington, Kentucky: The University Press of Kentucky, 2006. pp. 163–185.

Phillips, Gene D.: *Out of the Shadow. Expanding the Canon of Classic Film Noir*. Lanham–Toronto–Plymouth, UK: The Scarecrow Press Inc., 2012. pp. 131–150.

12. Rokonműfaj: a börtönfilm és a „chain gang”-film a harmincas–negyvenes években

Doherty, Thomas: *Pre-Code Hollywood. Sex, Immorality, and Insurrection in American Cinema, 1930–1934*. New York: Columbia University Press, 1999. pp. 137–170.

Rafter, Nicole: *Shots in the Mirror. Crime Film and Society*. Oxford–New York: Oxford University Press, 2000. pp. 117–140.
